

ВІД ДИСКРИМІНАЦІЇ – ДО РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

I. М. Сулова

голова підкомітету Верховної Ради України
з питань гендерної рівності і недискримінації,
народний депутат України

*Як парламентські слухання на тему протидії дискримінації жінок
з соціально вразливих груп допоможуть захистити їхні права*

10 жовтня у Верховній Раді України відбулись парламентські слухання про запобігання та протидію дискримінації жінок з вразливих соціальних груп. Це була надзвичайно важлива подія, яка викликала небувалий ажіотаж серед громадськості. Більше 700 людей з різних куточків країни приїхали до столиці, щоб взяти участь у слуханнях. 30 доповідачів – міжнародних партнерів, представників Уряду, парламенту, громадського сектору – озвучили своє бачення проблеми з трибуни Верховної Ради.

У фокусі нашої уваги перебували жінки, які найбільше потерпають від дискримінації та нерівності: жінки з інвалідністю, сільські жінки, жінки, які живуть з ВІЛ, жінки-роми та жінки – внутрішньо переміщені особи. Це далеко не вичерпний перелік усіх соціально вразливих груп жінок, які відчувають на собі дискримінаційний пресинг.

Протидія дискримінації соціально вразливих жінок є стратегічно важливим завданням для держави. Україна задекларувала рух до європейських стандартів та цінностей. В Євросоюзі прагнуть до побудови відкритого суспільства, де панує гармонія і взаємна повага. Неприпустимий поділ громадян на кращих та гірших, в тому числі за статевими, расовими, національними й соціальними ознаками.

У своїй статті спробую окреслити проблематику та можливі шляхи вирішення проблем основних соціально вразливих груп жінок, про які багато говорили під час парламентських слухань усі доповідачі.

ЖІНКИ-РОМИ

Ромські жінки та дівчата є однією з найбільш дискримінованих груп населення. Наразі невідомо, скільки ромів проживає в Україні. Офіційно 48 тис., а за даними не-

урядових організацій – близько 400 тис. При цьому 30-40% ромів (в тому числі й жінки) взагалі не мають документів.

Для більшості ромських дівчат недоступна навіть середня освіта, не кажучи вже про вищу. Лише 1% дітей-ромів отримує атестат про повну загальну середню освіту. Більшість з них залишають школу через позицію своїх батьків. Далі дітей виховує вулиця з усіма відповідними наслідками. Перед ними закриваються усі перспективи: жодних шансів на пристойну роботу, зарплату та самореалізацію.

Ромські дівчата виходять заміж у 13-15 років, народжують трьох і більше дітей у ранньому віці та не мають змоги продовжувати навчання. Грошей, які виплачує держава при народженні дитини, вони не бачать, їх платіжні картки забирають або чоловіки, або так звані «барони». Народження дитини перетворено в бізнес і експлуатацію жінок.

Серед ромів панує тотальне безробіття. За даними неурядових організацій, лише 38% представників ромської громади мають роботу. Особливо в важкому становищі знаходяться ромські жінки – без освіти та документів працевлаштуватись неможливо. Полишені напризволяще, роми втягуються до кримінальної сфери та ведуть асоціальний спосіб життя. Це породжує напруженість і конфлікти у відносинах з іншими громадами.

Внаслідок слабкої інтеграції ромів до українського суспільства квітне сегрегація в лікарнях. Ромських жінок не пускають до пологових будинків, дітей – до лікарень, а дорослі без крайньої критичної ситуації не контактують з лікарями. Якщо ж ромів і приймають до лікарень, то створюють для них окремі палати. Тобто ставляться як до людей нижчого ґатунку.

План заходів щодо реалізації Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року не виконується. В кращому випадку звітують про певні культурні заходи, а нагальні проблеми залишаються поза увагою. За це повинна нести відповідальність як центральна, так і місцева влада.

Для подолання дискримінації ромських жінок Уряд та місцева влада мусять адекватно фінансувати та виконувати Ромську стратегію. Найнагальніше питання – паспортизація представників ромської громади. Ми повинні скористатися досвідом таких країн, як Сербія, Грузія, Молдова, де проводилась паспортизація ромського населення. Це дозволить їм знайти достойну роботу, дати дітям освіту та отримати медичні й соціальні послуги. Відштовхуючись від паспортизації, можна боротись за інклюзивну освіту та проти сегрегації в школах і лікарнях. Особливу увагу слід звернути на розбудову мережі вечірніх шкіл, де освіту зможуть здобути й дорослі. Тим самим ми зможемо прищепити освітні цінності ромським родинам. Але для всього цього потрібні дві важливі складові – добра воля держави та фінансові ресурси на центральному і регіональному рівнях.

Одночасно для ефективного діалогу між ромською громадою та владою потрібне бажання обох сторін. Соціалізація передбачає спільні цінності для всього суспільства й для ромів як його частини. Тому слід боротися зі стереотипами щодо ромів, але не менш важливо долати стереотипне мислення самих ромів. Від успішної інтеграції ромів до українського суспільства залежить майбутнє держави. Адже існування сотень тисяч неграмотних пригноблених людей на межі жебрацтва – це пряма загроза розвитку України.

ЖІНКИ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Жінки, які відбувають покарання – одна з найбільш вразливих до фізичного та психологічного насильства соціальних груп. Пострадянська система покарань калічить долі тисяч людей й замість того, щоб працювати над виправленням засудженого, вона лише закорінює його в злочинному світі.

Маємо катастрофічний стан медичної допомоги жінкам, які відбувають покарання. Немає елементарних діагностичних засобів, таких, як флюорографія. Тому туберкульоз, так само як гепатит С та рак, неможливо вчасно виявити. Гінекологічні огляди та відповідне лікування також недоступні жінкам в місцях несвободи. Наркотична та алкогольна залежність не лише не лікується, а, часто, посилюється.

Доступ до персональних даних ув'язнених обмежений. Вони не можуть дізнатися про свої хвороби та хвороби власних дітей. Лікар часто не повідомляє діагнозу, а лише видає ліки.

Навіть вийшовши на свободу, жінка не отримує свою історію хвороби чи історію хвороби дитини. Таким чином, вона не може оцінити адекватність лікування, яке їй призначали роками.

З жінками, які відбувають покарання або працюють в колоніях, не працюють психологи. На волю виходить зломлена роками в'язниці людина. Й ніхто не переймається, чим буде займатися далі ця жінка. Так само психологічну допомогу не отримують працівниці місць несвободи. В таких умовах професійне вигорання і тяжкі психологічні травми деформують життя цих жінок.

Жінок, які відбувають покарання, постійно принижують. Наприклад, вони можуть відвідувати лазню лише раз в тиждень, а обшуки камер та особистий догляд часто проводять лише чоловіки. Це є вищою мірою приниження людської гідності.

Щоб припинити дискримінацію жінок, які відбувають покарання, необхідна системна реформа пенітенціарної системи. Потрібно не провокувати рециди-

ви злочинів, а створити умови для переосмислення злочинцем своїх вчинків, справжнього виправлення та подальшої адаптації до нормального життя.

Вже зараз слід навчати працівників прокуратури, МВС та Державної кримінально-виконавчої служби, як поводитись із затриманими та ув'язненими жінками. Адже ігнорування гендерного фактора призводить до колосальних трагедій. Тому доречно було б впровадити відповідні навчальні курси для фахівців, які в майбутньому контактуватимуть з жінками в місцях несвободи.

ЖІНКИ, ЯКІ ЖИВУТЬ З ВІЛ

Жінки, які живуть з ВІЛ, є однією з найдискримінованих груп в Україні. Наразі жінки, які живуть з ВІЛ та мають проблеми з репродуктивним здоров'ям, не можуть всиновити дитину та пройти спеціальну медичну програму. Діагноз «ВІЛ-інфікованість» внесений до Переліку медичних протипоказань для проведення лікування жіночої безплідності методами допоміжних репродуктив-

них технологій (наказ МОЗ №579). Інший наказ Міністерства охорони здоров'я № 479 прямо це забороняє, тим самим порушуючи статтю 14 Закону «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ». Навіть завагітнівши, жінка з ВІЛ має проблеми з отриманням медичних послуг. Пологові будинки часто відмовляються приймати таких породіль. Тобто в XXI столітті Україна вдається до середньовічних практик та ставить тавро на жінках, які живуть з ВІЛ.

Подолати дискримінацію жінок, які живуть з ВІЛ, можна, скасувавши дискримінаційні накази МОЗу № 579 та № 479. Міністерство вже розробило зміни до наказу № 479, щоб виключити ВІЛ як підставу для заборони усиновлення. Але процедура його ухвалення надто затягнулася. Наріжним каменем має стати цивілізоване ставлення до жінок, які живуть з ВІЛ, розуміння, що їхні громадянські права не можуть бути жодним чином уражені лише через медичний діагноз.

ЖІНКИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Жінки з інвалідністю потребують уваги та поваги з боку суспільства. В Україні не ведеться гендерно сегрегованої статистики. В результаті ми не знаємо, скільки у нас жінок з інвалідністю, відповідно, не можемо прорахувати їхні потреби. Норми вітчизняного законодавства та рекомендації ООН щодо доступності навколишнього простору, реабілітації та забезпечення базових людських прав жінок з інвалідністю не виконуються. Жінки з інвалідністю часто позбавлені можливості отримати вищу або професійно-технічну освіту. У випадку здобуття спеціальності працевлаштуватися за нею майже не реально. Система соціального захисту практично

не діє. Мізерна пенсія по інвалідності не покриває найнеобхідніших потреб. Створені умови, коли матерів-одиначок з інвалідністю, звільнених з роботи, позбавляють допомоги по безробіттю, оскільки держава вважає, що її основним заняттям є догляд за дитиною. Соціальні служби, на жаль, – більше частина проблеми, ніж її вирішення. Трапляються випадки морального тиску працівників на жінок з інвалідністю. Особливо на тих, хто хоче реалізувати свої репродуктивні права – народити та виховати дитину. Іноді медики відмовляють жінкам з інвалідністю під час реалізації їх репродуктивних прав. Зокрема, проблематичним є влаштуватися до пологового будинку, де існували б для них усі необхідні умови. Інші медичні заклади також не пристосовані для прийому людей з інвалідністю. Зокрема, гінекологічні кабінети, мамографи тощо.

Для створення нової якості життя жінок з інвалідністю потрібне подальше пристосування навколишнього простору до їхніх потреб. Це включає невідворотну відповідальність власників об'єктів, які не створюють необхідні умови. Особливу увагу слід звернути на модернізацію медичної інфраструктури в частині доступності для жінок з інвалідністю. Вирішенням проблеми має бути дієва реформа системи соціального захисту й створення сервісних служб, які достатньо фінансуватимуться, щоб надавати якісні послуги людям з інвалідністю.

СІЛЬСЬКІ ЖІНКИ

Окрема категорія, яка заслуговує уваги та посилену підтримку держави, це сільські жінки. Ручна праця – основний рушій в домогосподарствах села, і лєвова її частка лягає на жіночі плечі. Домогосподарства в селах залишаються поза увагою політиків, їх доходи – найнижчі в Європі,

але при цьому вони здатні виробляти якісні агротовари і скласти конкуренцію навіть фермерським господарствам.

Сільські жінки витримують величезні фізичні навантаження, не мають доступу до якісного медичного обслуговування. Відсутність регулярних оглядів має фатальні наслідки – неможливість виявити ракові пухлини на ранніх стадіях і смертність від раку через пізню діагностику хвороби. Від 4 тис. грн жінки, які проживають у сільській місцевості, віддають за пологи, хоча теоретично ці послуги мусять бути безкоштовними.

Жінки, які все життя важко фізично працювали на фермах, тепер отримують мінімальну пенсію у розмірі 1435 грн (для порівняння вчителі, наприклад, отримують 4 тис. грн). Замість грошей вони «заробили» цілий «букет» професійних захворювань – артрити та артрози, а пенсія не покриває навіть частину лікування. Це питання потребує негайного регулювання.

Рання вагітність на селі стає справжнім соціальним лихом. 12% усіх породіль України мають вік до 15 років. Батько такого малюка, як правило, не бере участь в його вихованні, а мати часто використовує кошти на утримання дитини для власних потреб. В результаті формується паразитичний спосіб існування – коли мати народжує дітей лише для того, щоб отримати черговий «транш» коштів від держави. Одна з причин ранньої вагітності – цілковитий занепад дитячої інфраструктури на селі. Позашкільна освіта, умови для цікавого дозвілля, виховний процес знищені. Вчителі виконують виключно викладацьку роботу, а все, що діється поза школою, їх не обходить. Тобто дітей виховує вулиця, а не батьки.

Алкоголізм підриває моральні засади життя та економіку села. В родині, де чоловік п'є, все го-

сподарство тягне на собі жінка. Але все більше випадків, коли від алкогольної залежності страждають обидва – чоловік і дружина. В результаті асоціального способу життя виникає феномен сільських вдів. Вони господарюють та виховують дітей самостійно після смерті чоловіка-алкоголика. Сільські жінки залишаються наодинці зі своїми проблемами, з їхніми інтересами не рахуються. Складається парадоксальна ситуація, коли в одній країні жінка в місті та в селі має кардинально відмінний рівень якості життя. Ми мусимо це змінити та дати сільським жінкам доступ до усіх благ цивілізації.

Змінити життя сільських жінок допоможуть цілеспрямовані заходи держави на створення якісної медицини, дозвілля, програм підтримки домогосподарств, протидії домашньому насильству, підтримки відповідального батьківства, посилення соціального захисту жінок, які все життя важко фізично працювали.

ЖІНКИ-ВПО

Нова соціально вразлива група жінок, що з'явилась у нас з початком військової агресії Російської Федерації – це жінки – внутрішньо переміщені особи. Наразі вони складають 70% від усієї кількості ВПО. Жінки-ВПО частіше зіштовхуються з проблемами під час працевлаштування, частина з них не може знайти роботу на новому місці проживання. Під час спілкування з органами державної влади та місцевого самоврядування до жінок-ВПО частіше ставлять додаткові вимоги, порушують строки надання послуг та приховують інформацію. В судах жінки – внутрішньо переміщені особи отримують менше можливостей захистити свої інтереси, ніж чоловіки. Гендерний аналіз дозволяє нам по-іншому поглянути на проблеми внутрішньо переміщених осіб та зрозуміти, що саме жінки часті-

ше потрапляють під удар бідності та безробіття.

Потрібно працювати над тим, аби нові громади були дружніми до жінок-ВПО. Тут ключовою є роль місцевої влади та органів місцевого самоврядування. Слід створювати центри соціально-психологічної допомоги для жінок-ВПО, розширювати перелік публічних послуг, заходів, спрямованих на інтеграцію жінок з числа внутрішньо переміщених осіб, стимулювати створення робочих місць для жінок, а також заохочувати їх до участі в підприємництві та самозайнятості.

ЩО ДАЛІ?

В останні роки створена досить потужна нормативно-правова база для подолання дискримінації жінок з соціально вразливих груп. Кабінет Міністрів України затвердив Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року. Затверджений Національний план дій з виконання Конвенції CEDAW до 2021 року. Ухвалено нову редакцію Національного плану дій з виконання резолюції Ради безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року. В активі Верховної Ради – позитивне голосування за Закони України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» і «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Вони, зокрема, визначають самі поняття «домашнє насильство», «фізичне насильство», «сексуальне насильство», «психологічне насильство», «економічне насильство». Державні установи тепер наділені додатковими функціями для захисту жертв насильства й покарання кривдників. Мова йде

про заборону перебувати із жертвою під одним дахом, спілкуватися з нею та про контроль з боку поліції над дотриманням приписів. Органи місцевого самоврядування, освітяни та медики також тепер включені до загальної системи протидії домашньому насильству.

На жаль, більшість норм цих та інших нормативно-правових документів залишаються «мертвою літерою» й мають мало спільного з повсякденною правозахисною практикою.

Парламентські слухання про запобігання та протидію дискримінації жінок з вразливих соціальних груп актуалізували цілу низку болючих проблем. Відбулись не лише цікаві дискусії та обмін думками, але й були висловлені конкретні рекомендації усім гілкам влади України. Наразі вони перебувають в стадії узагальнення та опрацювання й незабаром будуть передані адресатам. Мусимо здійснити масштабну аналітичну роботу – та на їх основі сформулювати своєрідний план дій для органів державної влади.

Парламентські слухання матимуть ще один позитивний ефект. Сотні активних небайдужих людей зібралися разом, познайомилися одне з одним. Це допоможе краще взаємодіяти в майбутньому. А для громадського сектору стане основою спільних дій щодо контролю над виконанням усіх тих рекомендацій, про які зазначено вище.

Розраховую, що більшість депутатів різних рівнів, представників Уряду, міжнародних партнерів, громадських активістів, експертів створять спільну комунікаційну платформу для злагодженої ефективної роботи та досягнення тих ідеалів та цінностей, про які так багато говорили під час парламентських слухань. Вірю, що вони стануть етапною подією, віхою на дорозі до суспільства рівних прав, рівних можливостей і не-дискримінації. ■